

Економічні науки

УДК 06.076:65.012.32(075)

Покоłodна Марія Миколаївна

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму і готельного господарства
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Покоłodная Мария Николаевна

*кандидат географических наук, доцент,
доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства
Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А.Н. Бекетова*

Pokolodna Mariya

*PhD in Geography, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Tourism and Hospitality
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Малюк Артем Олександрович

*магістр спеціальності «Туризм»
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Малюк Артем Александрович

*магистр специальности «Туризм»
Харьковского национального университета городского хозяйства
имени А.Н. Бекетова*

Maluk Artem

*Magistr of the Specialty "Tourism" of the
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

**СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ ПРИРОДНИЧО-
ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСКУРСІЙ
СУЩНОСТЬ, ОСОБЕННОСТИ И ВИДЫ ПРИРОДНО-
ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЭКСКУРСИЙ
THE ESSENCE, FEATURES AND TYPES OF NATURAL AND
ENVIRONMENTAL EXCURSIONS**

***Анотація.** Досліджено сутність, специфіку, відмінні особливості та види природничо-екологічних екскурсій.*

***Ключові слова:** екскурсія, екскурсія природничо-екологічна, екскурсія тематична.*

***Аннотация.** Исследована сущность, специфика, отличительные особенности и разновидности природно-экологических экскурсий.*

***Ключевые слова:** экскурсия, экскурсия природно-экологическая, экскурсия тематическая.*

***Summary.** The essence, specifics, distinctive features and types of natural-ecological excursions are explored.*

***Key words:** excursion, natural-ecological excursion, thematic excursion.*

Надання екскурсійних послуг потужний самостійний напрям роботи туристських підприємств. Сучасні зростаючі умови конкуренції вимагають від підприємств постійного урізноманітнення напрямів екскурсійних маршрутів у відповідності до актуального попиту, яким на сьогодні виступають, так звані, активні подорожі різного роду, які мають загальну назву аутдор, до числа яких належать різноманітні види екстремального та екологічного туризму та екскурсій.

Природничо-екологічні екскурсії розширюють природничо-наукові знання, виховують любов до рідного краю, розвивають естетичний смак, і

одночасно виступають змістовною формою відпочинку та екологічної освіти і виховання. Проводяться такі екскурсії здебільшого в природному середовищі. Об'єктами можуть бути ліси, гаї, парки, ріки, озера, узбережжя морів, водоспади, гірські масиви, вулкани, скелі, окремі, цікаві природні явища (схід і захід сонця, припливи і відливи), місця проживання диких тварин. Природознавчі екскурсії за місцем проведення бувають як міські так і позаміські, проте найбільш часто зараз такі екскурсії проводяться по численних та досить різноманітних об'єктах природно-заповідного фонду (заповідники, національні природні парки, зоопарки, ботанічні сади, регіональні ландшафтні парки, пам'ятки природи, дендропарки, парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва), екскурсії до природничих та краєзнавчих музеїв, звірогосподарств (страусова ферма, кінний завод, форелеве господарство), мисливських угідь [2].

За змістом еколого-природничі екскурсії завжди тематичні і мають своє спрямування та різновиди - ботанічні, зоологічні, гідрологічні, геологічні, по унікальних пам'ятках природи, як це представлено на рис. 1.

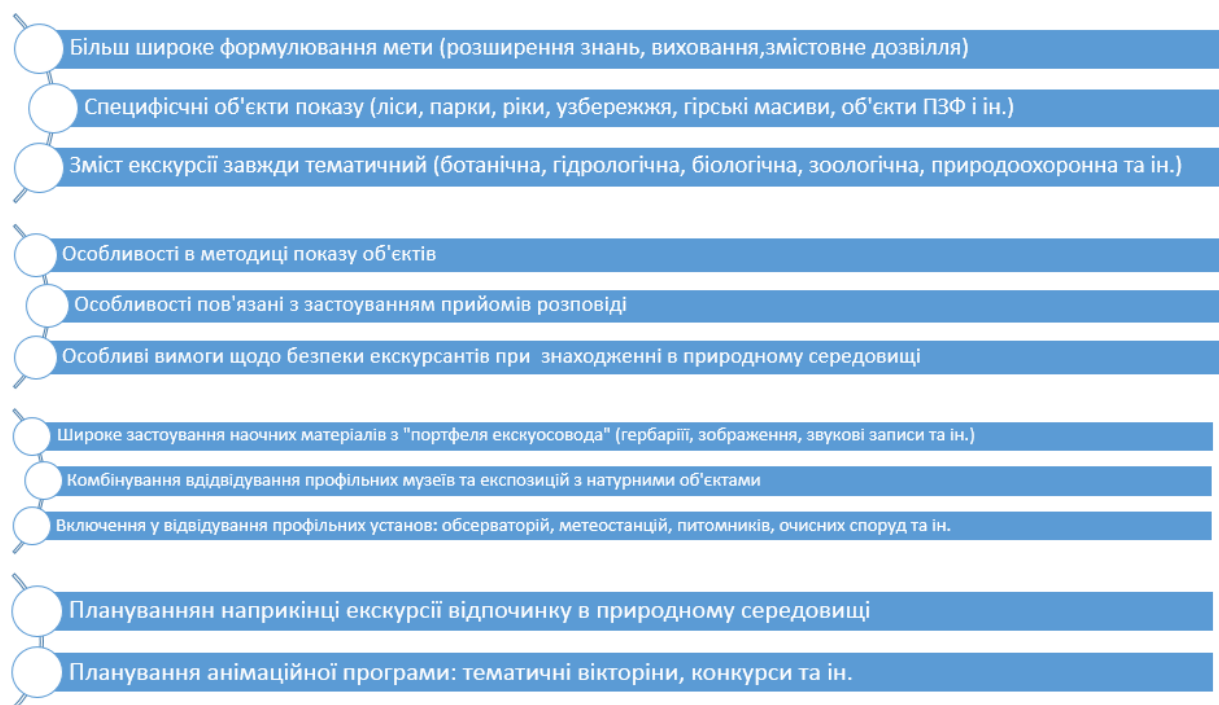

Рис. 1. Види природничо-екологічних екскурсій в залежності від змісту

Джерело: розробка авторів

Оглядові природознавчі екскурсії відрізняються від тематичних тем, що в них включаються різноманітні екскурсійні об'єкти. На оглядових екскурсіях розкриваються географічне положення території та її природні умови: геологічна будівля і корисні копалини, рельєф, клімат, ґрунти, рослинний і тваринний світ в їх складному взаємозв'язку. Таким чином, оглядова екскурсія будується за наведеними підтемами, які поєднуються логічними переходами, що відбивають взаємодію та взаємозалежність усіх предметів і явищ у природі. Окрема підтема – заходи з охорони та раціонального використання природних ресурсів, які проводяться на певній території, визначні природоохоронні об'єкти місцевості відвідування [2].

Узагальнено вимоги до складання та методики проведення природничо-екологічних екскурсій наведені на рис. 2.

Рис. 2. Вимоги до складання та методики проведення природничо-екологічних екскурсій

Джерело: розробка авторів

Методика створення природничо-екологічних екскурсій вирізняється тим, що спочатку обираються екскурсійні об'єкти. Серед них можуть бути не тільки природні об'єкти, а й техногенні, діяльність яких повністю або частково (дотримання екологічних вимог та стандартів) спрямована на охорону довкілля чи перетворення природи, наприклад: очисні споруди, сміттєспалювальний завод, об'єкти водопідготовки, підприємства різних ступенів небезпеки та ін. Головною умовою відбору об'єктів є їх доступність для огляду.

Відмінною особливістю технології проведення природничо-екологічних екскурсій є те, що екскурсанти можуть вступати в безпосередній контакт з об'єктами огляду, що в свою чергу викликає підвищені вимоги щодо забезпечення безпеки екскурсантів, при знаходженні як в природному так і техногенному середовищі.

Відмінною рисою методики показу об'єкта природи є те, що джерелом інформації виступає сам об'єкт, а не події, з ним зв'язані. На відміну від об'єктів історичних, архітектурних, техногенних об'єкти живої і неживої природи знаходяться в постійному русі, у взаємозв'язку, змінюють свій вигляд, що вимагає від екскурсовода володіння відповідними прийомами показу і розповіді. Здебільшого при показі об'єктів природи застосовується природничо-науковий аналіз, порівняння по подібності і розходженню. У природознавчих екскурсіях широко використовується прийом зорової реконструкції. Широке застосування для розповіді про техногенні та природні об'єкти мають прийоми: коментування, пояснення, характеристики, репортажу.

Іноді в природничо-екологічних екскурсіях неможливо показати деякі об'єкти або природні явища в натурі в реальному часі, наприклад: тварину в природному оточенні (можливо спостерігати хатину бобра, проте, практично нереально, побачити тварину, можливо чути спів птаха, проте складно його побачити). Так само, в певні порі року, екскурсанти бачать лише один з циклів життєдіяльності рослини, наприклад квітіння, чи стадію плодоношення. Для того щоб передати різноманітні стани природних об'єктів в природничо-екологічних екскурсіях рекомендується складати і використовувати портфель екскурсовода, до якого варто включати відповідні малюнки, фотографії, звукові записи, а також добутки музичних, поетичних, образотворчих витворів мистецтва (літературні уривки, вірші, репродукції картин).

Ефективною формою організації природничо-екологічних екскурсій є комбіновані екскурсії, коли поряд зі знайомством з натурними об'єктами включається відвідування профільних музеїв чи огляд відповідних розділів краєзнавчих музеїв, обсерваторії, планетарію, метеостанції, оранжереї ботанічного саду, певного підприємства [2].

При плануванні траси маршруту обов’язково передбачати місце та час для відпочинку екскурсантів на природі (у лісі, біля водойми, на лузі), під час якого варто проводити бесіди про культуру поведження людини на природі, про задачі охорони природи.

Виділені під час даного дослідження особливості не претендують на вичерпну повноту та безумовно потребують подальшого опрацювання та поглиблення, проте їх врахування в практиці створення екскурсійних природничо-екологічних маршрутів дозволить досягти підвищення якості та ефективності екскурсійного обслуговування.

Література

1. Покоłodна М. М. Організація екскурсійної діяльності : підручник / М. М. Покоłodна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 180 с.
2. Хуусконен Н. М. Практика екскурсионной деятельности / Н. М. Хуусконен, Т. М. Глушанок. – М. : Герда, 2008. – 208 с.